

ВОЛИНЯНИН М. С. ЧАЙКОВСЬКИЙ – ЗАГАДКОВА ПОСТАТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ ХІХ СТ.

Міхал Чайковський, без всякого сумніву, особистість неординарна і фантастично яскрава. Його динамічний життєвий шлях із постійною зміною країн в ім'я пошуків вірних союзників в боротьбі проти Росії з метою поновлення суверенітету Польщі та відродження козацької України сьогодні багато в чому нагадує американські пригодницькі кіносеріали. До речі, його життя та політична діяльність має багато подібного до життя таких відомих історичних особистостей, як венесуелець Симон Боліва та італієць Джузеппе Гарібальді, під керівництвом котрих була завойована незалежність їхніх країн.

На жаль, донедавна життя і творчість М. Чайковського мало цікавили сучасних українських дослідників, особливо істориків. Лише в останні роки з'явилися короткі публікації з аналізом його 12-ти томної літературної та епістолярної спадщини. Це статті П. В. Білоуса [1], Д. Бруски [2], В. О. Єршова [3], В. О. Полторака [4]. Перший історик, який приділив М. Чайковському значну увагу, був І. Лисяк-Рудницький [5]. Дотично висвітлюють постать М. Чайковського М. С. Грушевський і М. П. Драгоманов.

Народився М. Чайковський у вересні 1804 р. в селі Гальчин Житомирського повіту Волинської губернії. Село знаходилось в дев'яти кілометрах від Кодні, котре навіки увійшло в історію України, адже там 1768 р. карали гайдамаків. Гальчин в 1846 р. відвідав Т. Г. Шевченко, який зробив малюнки гайдамацьких могил, а згодом познайомився з твором М. Чайковського.

М. Чайковський з дитинства спілкувався з багатьма учасниками тих подій, котрі воювали з обох сторін, але всю провину за той кривавий злочин він у своїх спогадах приписував польській шляхті. Серед його архівних документів збереглися донині цінні, історичного значення документи, які свідчать про ті страшні часи. Крізь життя М. Чайковський пронесе переконання, що Україні відводиться особлива історична місія – врятувати Європу.

Мати Міхайла – правнучка гетьмана Івана Брюховецького, двоє дідів його воювала під запорозькими знаменами (один з них загинув під час оборони Січі 1775 р.). Батько – Станіслав Чайковський, шляхтич з Волині.

М. Чайковський завдяки допомозі заможного і впливового дядька здобув гарну освіту: спочатку навчався в Бердичівському ліцеї, а з 1825 р. у Варшавському університеті. Саме

тоді Міхал познайомився з поетами Адамом Міцкевичем і Юліушем Словацьким, з якими підтримував дружбу до кінця їхнього життя. А. Міцкевич порівнював М. Чайковського з Богданом Хмельницьким.

М. Чайковський став активним учасником Листопадового повстання 1830-1831 рр. Він організував добровільні козацькі загони, які ввійшли у повстанське військо. Після придушення повстання емігрував до Франції, тому що на території Росії його оголосили персоною «нон грата». Цікаво, що у Франції він декларував себе українцем і вважав, що сильна Польща може бути лише з сильною автономною Україною.

У 1842 – 1845 рр. за гроші польських емігрантів він побував у багатьох балканських країнах, де спробував розпалити повстання проти Росії, яку люто ненавидів.

В 1845 р. почало діяти в Україні Кирило-Мефодіївське братство. Є підстави вважати, що знаменита програма Кирило-Мефодіївців «Закон Божий або Книга буття українського народу» – літературна праця М. Чайковського. Такі припущення висловив М. С. Грушевський, який посилався на свідчення М. Костомарова: «В бытность на Волыни достал я на польском языке написанные сочинения с примесью малороссийского, приписываемые кому-то из польских эмигрантов из Украины, которые я тогда перевел». Міністр внутрішніх справ Росії граф Орлов у доповідній імператору про справу Кирило-Мефодіївців писав, що волелюбні ідеї проникли в Україну через емісарів, «руководитель которых, Чайковский, находится в Константинополе».

У 1841 р. М. Чайковский виїхав у Туреччину з секторною французькою дипломатичною місією і відтоді, до 1872 р., перебував у Стамбулі. Турецький уряд доручив йому організувати козацькі загони. Завдяки цьому і, насамперед, дружбі з турецьким військовим міністром, він став впливовою особою в країні. М. Чайковський всіляко сприяв політичним емігрантам з Російської імперії, які постраждали внаслідок правління Миколи I. Згодом став радником Султана і, навіть, прийняв мусульманство, отримав ім'я Мемед Садик-Паша, що в перекладі означає «вірний».

Під час Кримської війни 1853 – 1856 рр. М. Чайковський (Садик-Паша) очолив військовий загін «султанських козаків», що діяли на стороні Туреччини проти Росії. За допомогою цього загону мав намір підняти повстання в Україні та відновити Гетьманщину. Слов'янський легіон на чолі з М. Чайковським воював на території Болгарії та Румунії, визволивши від російської армії Бухарест. Завдяки цій перемозі його призначили губернатором Румунії і отримав найвище турецьке військове звання. Однак, в 1861 р. М. Чайковський був звинувачений у спробі державного перевороту і змушений був просити через російського посла амністії та дозволу повернутися до Росії. Лише у серпні 1872 р. імператор Олександр II підписав указ про амністію і М. Чайковський повернувся на

українські землі. На початку 1873 р. оселився в селі Бірки, Чернігівської губернії. Знову прийняв православ'я. Згодом переселився у Київ, де прожив десять років, протягом яких займався журналістикою, писав нові твори та спогади.

На жаль, в кінці цього періоду М. Чайковського переслідували особисті негаразди, яких він не зумів витримати. Раптова смерть близьких, самотність, невиліковні хвороби – все це привело до того, що 4 січня 1886 року 82 –літній М. С. Чайковський застрелився.

Його літературна спадщина, як уже зазначали, становить понад 12 томів. Фахівці вважають, що він належить до так званої української школи в польській літературі. В різні роки він опублікував низку історичних романів, повістей та оповідань з історії козаччини серед них: романи «Веничара», «Гетьман України», «Овручанин». Певний історичний інтерес становлять і його автобіографічні матеріали. Для його творчості, як зазначають більшість сучасних дослідників (Н. М. Цьомик, С. Е. Баженова, Д. Бруска, В. О. Єршов та інші) характерно базування її на існуванні, вигаданої ним, одвічної польсько-української дружби і братерства, на повному затушованні відмінностей і протиріч в характерах і в історії цих народів.

Провідною політичною ідеєю в його творах виступали – необхідність воскресіння Запорізької Січі, старої козацької України, які існували в добу польської незалежності.

Повністю розділяємо думку дослідниці творчості М. Чайковського Д. Бруски – письменник, у першу чергу, був полонофілом, який з допомогою України мріяв відродити Польщу.

Література:

1. Білоус П. В. «Записки» Міхала Чайковського як краєзнавче джерело / П. В. Білоус // Поляки на Волині: історія і сучасність. – Житомир, 2003. – С. 30 – 34.
2. Бруска Д. Романтичний міф України в «Козацьких повістях» Міхала Чайковського / Д. Бруска // Україна і Польща: діалог культур. Зб. наук. праць. – Луцьк: Вежа, 2005. – С. 76 – 90.
3. Єршов В. О. Особливості мемуаризації простору Правобережної України у творчості Міхала Чайковського/ В. О. Єршов // Зб. Волинь. – Житомирщина. – Ж., 2009. – № 18.
4. Полторак В. Документи про Михайла Чайковського в державному архіві Одеської області / В. Полторак. – Одеса, 2008. – 248 с.
5. Лисак-Рудницький І. Козацький проект Міхала Чайковського. Історичне есе / І.Лисак-Рудницький. – Київ: Основи, 1994.
6. Історія України. Енциклопедичний довідник. К: Генеза, 2008. – с. 1402.

7. Білий Д. Чорноморське козацьке військо в планах польського національно визвольного руху ХІХ ст. / Дмитро Білий // Схід. – 2008. – № 6.